

***ИСТРАЖИВАЊЕ ПОТЕНЦИЈАЛА ЗА РАЗВОЈ СЕОСКОГ
ТУРИЗМА У ОПШТИНИ МЕДВЕЂА***

МЕДВЕЂА, 2014

САДРЖАЈ

У В О Д	4
Туристичко-географски положај и размештај насеља у Горњој Јабланици, општини Медвеђа	7
ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ	7
ТУРИСТИЧКИ ПОЛОЖАЈ	9
ПОЛОЖАЈ ПРЕМА ГЛАВНИМ ТУРИСТИЧКИМ ПРАВЦИМА	9
ПОЛОЖАЈ ПРЕМА ГЛАВНИМ ТУРИСТИЧКИМ ДИСПЕРЗИВАМА	10
ПОЛОЖАЈ ПРЕМА КОНКУРЕНТИМ ТУРИСТИЧКИМ ПРОСТОРИМА	10
ПОЛОЖАЈ НАСЕЉА У ОПШТИНИ МЕДВЕЂА	10
Природне туристичке вредности	12
ПЛАНИНЕ И ДОЛИНЕ КАО ГЕОМОРФОЛОШКЕ	
ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ	12
ДОЛИНЕ КАО ТУРИСТИЧКА ВРЕДНОСТ	15
КЛИМА КАО ТУРИСТИЧКА ВРЕДНОСТ	16
РЕКЕ КАО ХИДРОГРАФСКА ТУРИСТИЧКА	
ВРЕДНОСТ У ОПШТИНИ МЕДВЕЂА	17
БИОГЕОГРАФСКЕ ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ	18
Антропогене туристичке вредности	
у општини Медвеђа	20
КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ СПОМЕНИЦИ	
У ОПШТИНИ МЕДВЕЂА	20

УРБАНА И РУРАЛНА НАСЕЉА У ОПШТИНИ МЕДВЕЂА	22
ЕТНОГРАФСКЕ ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ	27
Демографске карактеристике сеоских	
насеља у општини Медвеђа	31
Могућности за развој сеоског туризма	
у општини Медвеђа	32
Закључна разматрања	33

У В О Д

Сеоски туризам је значајна компонента интегралног и одрживог развоја и ревитализације села, као и компонента која недостаје у подстицању развоја локалног тржишта за пољопривредне и непољопривредне делатности на селу, као и посебан подстицај запошљавању.

Значај развоја сеоског туризма је несумњив и огледа се у :

- Повећању прихода од ове делатности,
- Развоју недовољно развијених подручја кроз њихово укључивање у туристичку понуду,
- Запошљавању већег броја чланова домаћинстава пружањем услуга туристима који бораве код домаћина,
- Пласирању вишка домаћих производа сеоских домаћинстава (пољопривредни производи, месо, млеко, воће, поврће.....),
- Пласману производа домаће радиности (вез, плетиво, народне ношње, уметнички предмети .....), и самим тим очувању обичаја и повратку старих заборављених заната,
- Стварању могућности за повратак становништва у део напуштених села и домаћинстава и њихова ревитализација....
-

Врло важан предуслов правилног развоја и презентације сеоских подручја за развој туризма је комплексно сагледавање потенцијала руралних подручја и планирање стратегије развоја ове врсте туризма.

Да би се рурална подручја могла укључивати у туристичку понуду потребни су одређени предуслови. Поред опремљености подручја и објеката потребна је и припремљеност становништва за прихват гостију. Уколико сеоско становништво жели да се укључи као део туристичке привреде, онда његови чланови морају имати жељу,

способност и могућност да пружи квалитетну услугу и задовоље очекивања гостију који бораве у сеоским домаћинствима.

Имајући то у виду, знамо да су потенцијали за развој сеоског туризма само могућности које без правог уобличавања не можемо понудити туристичком тржишту.

Сеоски туризам представља специфичан облик туристичких кретања. Он привлачи сегменте туриста који су заинтересовани за руралну културу и квалитет животне средине. Производ сеоског туризма је у вези са природом и вредностима животне средине, што чини основни ресурс туристичке дестинације руралног туризма.

Сеоски туризам има различите појавне аспекте:

- **Социјални** – контакт градског и сеоског становништва,
- **Еколошки** - продубљивање свести о еколошким и природним вредностима,
- **Економски** - могућност остваривања додатних прихода сеоског становништва.
-

Србија је земља природе. На простору наше земље додирују се различите географске средине Европе: Медитеран, Панонска низија, Балканско и Родопско-Шарско подручје. Повезана је саобраћајно са свим државама средње и западне Европе, а преко Панонске низије остварује се природна веза са целим континентом. На њеној територији је значајна раскрсница међународних путева и представља природни мост између Европе и Азије и Европе и Африке.

Доминантност геоморфолошких туристичких мотива у Србији условљена је планинским карактером њеног рељефа. Самим тим, појављују се многобројне планине, клисуре, пећине и други облици рељефа. Највећу туристичку вредност имају планине па се њиховој заштити поклања највећа пажња. У тим пределима се налази и највећи број села што представља изузетну базу за развој сеоског туризма.

Окружена високим планинским венцима Радана, Мајдана, Петрове Горе, Соколовог виса, Гољака, општина Медвеђа у Јабланичком округу, са својим руралним насељима једна је од општина у Србији која поседује природне потенцијале за развој руралног туризма.

Предмет овог истраживања ће бити утврђивање свих природних и антропогених вредности за развој туризма на подручју општине Медвеђа као и утицај туризма на дати простор. Сагледаће се изграђеност инфраструктуре и приказати циљеви и задаци развоја сеоског туризма у овој општини.

Резултати овог истраживања треба да укажу на узрочно-последичну везу развоја туризма са демографским процесима, структуром и обимом становништва у насељима овог краја и како се у будуће може унапредити туристичка делатност у крају са вредним туристичким мотивским потенцијалима. Све је усмерено ка развоју укупног туризма у Србији.

ТУРИСТИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И РАЗМЕШТАЈ НАСЕЉА У ГОРЊОЈ ЈАБЛАНИЦИ ОПШТИНИ МЕДВЕЂА

Туристичко-географски положај општине Медвеђе је њен просторни однос према главним дисперзивним зонама и сличним туристичким просторима. Он ће бити приказан као географски положај, туристички положај и функционални положај.

Географски положај

Горња Јабланица захвата горњи и средњи део слива реке Јабланице, од извора њених притока, Туларске реке испод Лисице (1185 м), Бањске реке, испод Китке (1154 м), Шуманске реке, испод Веље главе (1181 м), до Лебана. Њена територија заузима површину од 771.2 км². Ограђена је са свих страна планинским висовима, од којих се истичу : Веља глава, Китка, Лисица, Брајински вис, Мајдан, Соколов вис и Радан планина. Унутрашњост територије је испресецана потоцима и притокама Јабланице и испуњена је бројним шумовитим висовима од којих су најпознатији Мркоњски, Марков, Туларски, Бучуметски и Споначко брдо. Дуж реке Јабланице и њених притока налазе се негде уже а негде шире и веће долине, од којих се истичу туларска, равнобањска, гајтанска и газдарска.

Јабланица је експонирана према истоку и североистоку, где преко Лесковачке котлине има природни излаз ка међународним саобраћајницама. Саобраћајну кичму Јабланице чини долина реке Јабланице. Њоме данас води магистрални пут Лесковац – Лебане – Приштина. Овај путни правац представља једину везу Лесковачке са Косовском долином и посредством регионалних и локалних путева на њега избијају сва насеља и њиме остварују комуникацију са суседним областима.

За повезивање локалних туристичких вредности у Горњој Јабланици важно место имају и долине притока Јабланице. Са њене леве стране истичу се долине Туларске и Газдарске реке, а са десне стране Бањске и Шуманске реке.

Општина Медвеђа обухвата већи део Горње Јабланице. Простире се на површини од 524.24 км². Граничи се на западу и југу 40 км са косовским општинама Приштином, Косовском Каменицом и Подујевом, на северозападу са општином Куршумлијом у дужини од 19 км, источна граница је према општини Лебане у дужини од 40 км, а северна са општинама Бојник 9 км и Прокупље 2 км.

Општина Медвеђа у Србији

Општина Медвеђа припада групи брдско-планинским општинама са 95 % таквог терена. Већина њених насеља нису повезана са адекватном путном мрежом са седиштем општине. Кроз саму Медвеђу пролази магистрални пут Лесковац-Приштина, а асвалтним путем са општинским местом су повезана насеља : Сијаринска бања, Газдаре, Леце, Туларе, Реткоцер, Спонце, Тупале, Боровце, Бучумет и Стубла.

Туристички положај

Приликом разматрања овог елемената најважније је указати на следеће : положај општине Медвеђа према главним туристичким правцима, положај према главним туристичким дисперзивама и положај према конкурентним туристичким просторима.

Положај према главним туристичким правцима

Положај општине Медвеђа је повољан , јер једна од саобраћајница европског значаја додирује округ у коме се сама општина налази. То може представљати значајан подстицај за туристичко-економски развој ове општине.

За туристичку валоризацију Медвеђе највећи значај има близина саобраћајно-туристичког правца, који спаја северне делове наше земље и Европе са јужним и излази на Егејско море (Београд – Ниш – Лесковац – Скопље – Солун). Овај правац има веома транзитну важност.

За туризам ове општине велику улогу има и пролаз магистралног пута долином реке Јабланице (Лесковац – Лебане – Медвеђа – Приштина). Он спаја Косово и Метохију са Јужним Поморављем. Од Лесковца наставља у правцу Пирота и Бугарске, а од Приштине и Косовске Митровице везује се на континентални део јадранске магистрале те на тај начин спаја југоисточне делове наше земље са Јадраном. У поређењу са трансферзалом Софија – Ниш – Приштина – Јадранско море , знатно је краћи и зато саобраћајно ефикаснији и туристички атрактивнији.

Положај према главним туристичким дисперзивама

Општина Медвеђа је знатно удаљена од великих привредних центара и гушће насељених простора. Лежећи у јужном делу Србије, у близини њених граница са суседним државама (Бугарска, Македонија), ова општина има периферни положај у односу на данашње географско језгро Србије (Шумадију и Велико Поморавље), најразвијеније природне рејоне (Војводину, Велико Поморавље и Тимочки басен) и градске центре (Београд, Нови Сад, Крагујевац). Ова чињеница се негативно одражава на туристички развој ове општине.

Положај према конкурентним туристичким просторима

Планинске области Власине са Власинским језером, Врањске, Куршумлијске, Пролом Бање, Нишко-сокобањске туристичке регије и Косова су конкурентне туристичке вредности положене према општини Медвеђа. И док компаративни недостаци дате општине леже у слабијој опремљености туристичке инфраструктуре и већој просторној удаљености према главним туристичким дисперзивама, његове предности су у куриозитетним и квалитетнијим природним вредностима. Без обзира што је лошије валоризована, ова општина представља конкурентску вредност регијама које је окружују.

Положај насеља у општини Медвеђа

Готово сва насеља Горње Јабланице основана су у време средњовековне српске државе. Многа од њих и данас носе та имена. Широм општине Медвеђа налазе се материјални трагови средњовековне насељености. Међутим, током турског периода и после ослобађања од Турака долазило је до повремених и обимних сеоба становништва.

Основна географска карактеристика сеоских насеља у општини Медвеђа, у Горњој Јабланици је та што је 50.6 % или 265.10 км територије нагнута према југу, а делом и према југоистоку као Горњи Гајтан, Газдаре, Средњи и Доњи Бучумет, Рујковац, Пусто Шилово, Мркоње, Маћедонце, Медвеђа, Дренце, Леце и Стубла. На тој територији лоцирано је 80 % насеља општине Медвеђа. Површина терена која је нагнута према истоку и западу износи 40.34 км² или 7.7 % територије општине. На њима су мања села и засеоци. На неповољне терене долази 218.80 км² или 41.7 % општине. Планина Радан пружа се правцем северозапад – југоисток, Мајдан планина пружа се правцем југозапад – североисток допирући до Соколовог виси (1.376 м) и Шапота (1408 м) највиших делова Радана. На истоку се протеже Петрова Гора, а на западу се пружа Гољак.

На положај насеља у Горњој Јабланици, општини Медвеђа одлучујућу улогу имао је рељеф, близина воде, природне хране, погодно тло за обрађивање шуме. Како је рељеф разнолик тако су се и насеља развила на различитим надморским висинама. Према надморској висини насеља у општини Медвеђа можемо поделити на брдска (од 300 до 500 м надморске висине) и планинска насеља (преко 500 м надморске висине).

У **брдска насеља** спадају Газдаре (400 м), Леце (500 м), Медвеђа (400 м), Негосавље (350 м), Рујковац (350 м), Сијаринска Бања (450 м). Размештена су по котлинском ободу, котлинским алувијалним проширењима Јабланице и њених притока, побрђу као и подгорини Гољака и Радан планине, док су се поједини засеоци неких насеља развили на планинским странама.

У **планинска насеља** спадају : Богуновац (740 м), Велика Брајина (900 м), Врапце (730м), Горња Лапаштица (600 м), Горњи Бучумет (640 м), Горњи Гајтан (1000 м), Грбавце (830м), Доњи Бучумет (540 м), Доњи Гајтан (700 м), Дренце (560 м), Ђулекаре (720м), Капит (580 м), Мала Брајина (760 м), Маровац (910 м), Маћедонце (620 м), Медевце (760м), Мркоње (640 м), Петровац (800 м), Петриље (520 м), Пороштица (700 м), Пусто Шилово (520 м), Равна Бања (610 м), Реткоцер (720 м), Свирце (840 м), Сијарина (740м), Спонце (880 м), Средњи Бучумет (600 м), Стара Бања (840 м), Стубла (650м), Туларе (550 м), Тупале (707 м) и Чокотин (520 м).

Из приложеног се може закључити да је општина Медвеђа брдско-планинска општина са 91.10 % површине таквог терена односно 488 км² је у интервалу од 300 до 1200 м надморске висине.

ПРИРОДНЕ ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ

Природу Горње Јабланице карактеришу привлачне геоморфолошке, климатске, хидрографске и биогеографске туристичке вредности.

Планине и долине као геоморфолошке туристичке вредности

Планина Радан (Шапот 1409 м) представља прави природни потенцијал за развој туризма у општини Медвеђа. Доминира сливовима река Јабланице, Косанице и Пусте реке.

Припада средишњој зони старих громадних планина. То је хорст планина састављена од кристалстих шкриљаца. У северозападном делу, у сливу Гајтанске и Пусте реке, кристаласте шкриљцепрекривају наслаге терцијарних еруптива, андезити и туфови.

Свети Петар (1149 м), обронак Радана

Биљни покривач представљен је травнатим и шумским врстама. Доминирају лишћари, међу којима се истичу храст, цер, граб, леска и липа. Шуме се смењују са ливадама, воћњацима и ораоницама, што повећава естетски доживљај предела. Шуме су богате дивљачи. Подземних вода има свуда.

Туристички значај Радан планине повећава повољан положај према околним насељима и саобраћајницама. Дотичу је магистрални путеви Прокупље – Приштина са северне стране и Лесковац – Приштина преко Лебана и Медвеђе са јужне стране.

Мајдан планина (1052 м), налази се на развођу сливова Јабланице и Косанице. Пружа се у правцу југ-север, од Секираче (950 м) до јужних огранака планине Радан (Горњи Гајтан, Језерина – 889 м). Источно од Мајдан планине, изнад рудника Леце, је Расовача (814 м). Прилази овим планинама доста су слаби, са лошим планинским путевима, те им је због тога мали туристички значај.

Гољак планина (1181 м), заузима југозападне, јужне и југоисточне пределе Јабланице. Врхови Гољака чине границу јабланичког краја према Косовском поморављу.

Периферни положај и лоше комуникативне прилике чине ову планину туристички мало значајном.

Гољак и Мркоњски вис

Остатак терцијарне вулканске активности је **Мркоњски вис** (1017 м). Оштра купа Мркоњског виса налази се у изворишту Јабалнице, код села Тулара. Изграђена је од трахитских стена.

Мркоњски вис

Мркоњ изгледа као какав горостасни обелиск, руком људском намештен између два брда на великом планинском повијарцу. Као морфолошки куриозитет он је значајна туристичка вредност Горње Јабланице.

Долине као туристичка вредност

Морфолошке одлике долина Јабланице, Туларске, Бањске и Газдарске реке чине природу Медвеђе пуном лепота и привлачности . Долине ових река су клисурасте и композитне. Својом лепотом и зеленилом посебно се истиче долина Газдарске реке.

Поглед на Горњу Јабланицу и долину Јабланице

Долина Бањске реке је изразита клисура дубине до 900 м. Брзи планински потоци често имају лепе мале слапове и водопаде. На ушћима ових потока у Бањску реку, наилази се и на џиновске лонце погодне за риболов и купање.

Због великих естетских квалитета долине Јабланице и њених притока су значајне комплементарне туристичко-геоморфолошке вредности.

Клима као туристичка вредност општине Медвеђа

Топли део године је погодан за различите рекреативне туристичке активности (излети, купање, риболов). Јануар је најхладнији месец у години у коме се средње месечне температуре ваздуха спуштају нешто испод 0 степени. На планинама негативне средње месечне температуре одржавају се током читаве зиме, у децембру, јануару и фебруару, што погодује одржавању снежног покривача, а самим тим фаворизује се развој зимског туризма у планинском делу ове општине. Јануар је и овде најхладнији месец у години (-3.4 степени). Највише средње месечне температуре су у августу (16 степени).

Количина падавина у општини Медвеђа је равномерно распоређена. Брдско-планински делови општине добијају знатну количину падавина, изнад 700 мм годишње.

Кишовит прелазни период пролећне у летњу сезону утиче негативно на туристичку вредност климе, за разлику од септембра и октобра који имају мањи број дана са кошом и тиме утичу на продужење летње туристичке сезоне. У току летње сезоне кише су најчешће кратког интензитета после чега буду поново сунчани дани. Ретко су изразито кишовите године у којима сваког или сваког другог и трећег дана падне киша. Ипак, сува и веома топла лета су основна карактеристика климе општине Медвеђа.

Најчешће дувају ветрови из северног правца, посебно у зимској половини године. Такође доста чест је и топли, јужни ветар који дува с пролећа и делује повољно на развој вегетације (развигорац). Честа је појава тишина – дана без ветрова. Поред ових, посебно у летњем периоду, разликујемо и дневне ветрове – даник и ноћник, који се јављају као последица различите загрејаности долињских и планинских страна.

Реке као хидрографске туристичке вредности у општини Медвеђа

Највећи хидрографски значај за општину Медвеђа има река Јабланица, лева притока Јужне Мораве. Настаје од Бањске и Туларске реке које се састају код села Маћедонца на надморској висини од 375 м. Њена хидролошка особина је неуједначеност режима па је зову и највећом „сушицом“ у Србији. Максимални водостаји се јављају у марту и фебруару, а минимални у августу и септембру.

Јабланица

Овакав речни режим не одговара туристичкој валоризацији Јабланице. У току летње сезоне хидрографски и физичко-географски услови нису повољни за купање, спортски риболов и друге туристичко-рекреативне активности. Јабланица и њене притоке су комплементарне туристичке вредности. Њихов основни значај огледа се у естетској, делимично и рекреативно-излетничкој функцији. Својим композитним долинама оне повећавају атрактивност предела и на тај начин употпуњују визуелни доживљај морфолошких облика.

БИОГЕОГРАФСКЕ ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ

Општину Медвеђа карактерише разноврсност биљног и животињског света. Они представљају део туристичке вредности коју ова општина поседује.

Биљни свет у комбинацији са другим интересантним туристичким вредностима чини најлепши украс општине Медвеђа. Највећи туристичко-рекреативни значај имају шумски предели. Међутим, нерационалним коришћењем ових потенцијала они се озбиљно нарушавају.

Шуме су распрострањене у планинском делу. Највећи део сачињавају шуме храста, цера, граба, леске и липе. Добро очуване шуме могу се срести у највишим пределима који су због тешких комуникација неприступачни. Сем храста у њима се јавља и буква, док четинари нису самоникла вегетација, већ их је човек донео и подигао.

У приземној флори ових шума распрострањене су разне врсте папрати : љутића, разне врсте дивљих љубичица, дивљих јагода, маховине...У шумама се срећу и велики број јестивих, али и отровних печурака. Од јестивих најраспрострањеније су вргањ, шампињон пољски или рудача, јајчара и друге.

Ливадске и пашњачке заједнице чине разне врсте детелине и других врста из фамилија трава. Овај појас ливада се истиче у појасу листопадних, мешовитих шума. Настао је крчењем шума на нижим висинама. Оне су као пејзаж изванредне у току летње туристичке сезоне, а посебно у јуну и јулу. Међу њима су и бројне лековите биљке. Мајчина душица, кантарион, хајдучка трава само су једне од многих врста лековитог биља које доминирају овим ливадама.

Кантарион

Мајчина душица

Хајдучка трава

Посебну занимљивост чине реликтне биљке које су ретке и углавном изумрле у другим крајевима. Таква је зеленика, успева код села Тупала, на надморској висини од око 700 м, а расте до висине од 7-8 м.

Мали туристички промет, салбе комуникације учинили су да шуме представљају туристичку вредност једино у допуњавању са осталим туристичко-рекреативним мотивима. Укључивање општине Медвеђа у одређене облике заштите природе као и њене туристичке валоризације више утицати да се измени досадашњи приступ вредновању шума. Тако ће шумске заштићене вегетације сачувати земљиште од ерозија и поплава, производи више кисеоника, пречишћавати ваздух и воду, а самим тим и утицати на што бољи развој сеоског туризма саме општине.

За већу туристичку посећеност ових вегетационих комплекса неопходни су пратећи објекти. Функције биљног света могу се реализовати на различите начине, као нпр. Организовани сусрети извиђача, ђака, студената, ликовњака, феријалаца.

Животињски свет је, као и биљни, врло разнолик. У општини Медвеђа су присутне разне врсте дивљачи срна, зец, вук, лисица, дивља свиња, док је такође заступљена и перната дивљач. Од птица су присутне сури орао, јастреб, соко, велики тетреб, фазан, препелица.

На територији општине Медвеђа активно је и ловачко друштво "Јабланица". Ловиште је богато шумско-травним комплексима, изворима и потоцима и природним заклонима.

Разноликост флоре и фауне могу позитивно утицати на развој сеоског туризма општине Медвеђа, али се мора више посветити пажња очувању и заштити постојећих биљних и животињских врста.

АНТРОПОГЕНЕ ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ У ОПШТИНИ МЕДВЕЂА

Општина Медвеђа богата је одређеним антропогеним туристичким садржајем који могу утицати на развој сеоског туризма. Ове вредности огледају се кроз културно-историјске споменике, етнографске и археолошке вредности, рурална и урбана насеља .

Културно-историјски споменици у општини Медвеђа

Дуж реке Јабланице и њених притока постајали су повољни услови за људска станишта још од праисторије. То потврђују и археолошка налазишта на тлу Горње Јабланице, која садрже материјалне трагове живота најстаријих становника овог краја, оружје и оруђе од чврстог материјала (камен, кости, метал), керамику, гробове. Налазишта са остацима праисторијске културе из разних периода налазе се у Медвеђи, Петриљу, Лапаштици, Дренцу, Лецу, Гајтану, Тулару, Горњем Бучумету, Боровцу и другим насељима.

На Рецовом вису (825 м), у атару села Велика Брајина, постоје рушевине феудалног замка који је припадао властелинској породици Мусић.

Туристичку пажњу може привући и црква Вазнесења Господњег, у центру Медвеђе, задужбину краља Александра Обреновића. Саграђена је на темељима средњовековне цркве.

Црква Вазнесења Господњег, Медвеђа

У Горњем Гајтану подигнут је споменик у виду обелиска посвећен палим борцима у ослободилачким ратовима и народно-ослободилачкој борби. На споменику су уклесана имена две стотине шездесет и седам Гајтанчана.

У селу Брајина, манастир и конак који је саграђен 2010. године, подигнут је поред остатака цркве коју је 1355. Године изградио Урош Нејаки, син цара Душана. У њему су својевремено били руски монаси.

Један од најлепших погледа на Јабланицу пружа се са висоравни поред византијске базилике у селу Рујковцу, које је удаљено 10 км од Медвеђе. У Рујковцу постоје чак девет цркава, које су вероватно, с обзиром да је овде нађено обиље археолошког материјала и опеке, биле део великог византијског утврђења.

Рујковац

Урбана и рурална насеља у општини Медвеђа

У склопу антропогених туристичких вредности општине Медвеђа за потенцијални развој сеоског туризма од великог су значаја рурална и урбана насеља у тој општини.

Као једини урбани центар ове општине издвајамо саму Медвеђу.

Медвеђа

Медвеђа је насеље, настало на ерозивном проширењу које у свом горњем току формира река Јабланица, заједно са својом левом притоком Лепаштицом. Кроз њега води поменути пут који спаја Лесковац са Приштином. Од Лесковца је удаљено 43 км, а од Лебана 22 км.

У време Деспотовине Ђурђа Бранковића, помиње се као Међења, а током турског ропства као Медока. Под именом Медвеђа помиње се први пут у 15 в. Турски попис помиње је као седиште општине и градско насеље 1516. године, у којој се једном недељно одржава пазар.

Медвеђа се као Јабланица пружа од југа ка северу (око 3 км). Уз долину Лепаштице залази око 1.5 км правца исток-запад.

Медвеђа је формирана 1879.године по ослобођењу од Турака. Насеље стагнира све до 1921.године када је проглашено за варошицу. То је подстакло снажан развој трговине и занатства. Скромна индустрија почела се развијати тек осамдесетих година, када су на алувијалној равни десно од Јабланице саграђене две мале фабрике (“Нитекс” и “Термовент”).

У 2002. Години Медвеђа је имала 2986 становника. Иначе, општина Медвеђа припада групи изразито емиграционих подручја, где је за последњих десетак година број становника смањен за једну петину, а за последњих двадесет година чак за једну трећину.

На малом удаљењу од Медвеђе налазе се Сијаринска Бања и рудник злата, олова и цинка Леце.

Медвеђа би могла да се развије у врло занимљиву туристичку дестинацију, али значајни грађевински, урбанистички, инфраструктурни и комунални недостаци траже знатна улагања на дужи временски период.

Медвеђа

Медвеђа и њено урбано језгро је полазна тачка за обилазак руралних насеља у околини.

Туризам се не може развијати у селима свих типова и свакојаког изгледа, нити у свим типовима аграрног пејзажа.

Брдска сеоска насеља су разбијеног типа. Састоје се од група кућа поређаних у засеоцима. У новије време утицај запослености и зависности од града утицао је на тип села, тако да се сада куће подижу најчешће поред главних и локалних саобраћајница. Бављење становника села земљорадњом, али и сточарством и воћарством, знатно је утицало на облик куће, тако да се истиче моравски тип кућа.

Сеоска насеља ове групе пружају добре услове за развој туризма. Многа села су повезана саобраћајницама, располажу водом, продавницама, повољним станбеним простором и савременом опремом у њему. Ова сеоска насеља омогућавају гостима да краће или дуже бораве у њима и да се у новом амбијенту активно одмарају и рекреирају.

Планинска сеоска насеља заузимају велики простор. Деле се на махале и засеоке од којих свака заузима једно брдо. Махале су често удаљене једна од друге и до 2 км. Свака махала представља већу фамилију по којој се обично и назива. Сеоска насеља овог типа углавном су настала у крчевинама или утринама. Око њих су шуме, ливаде и пашњаџи.

Ова група насеља има најбоље природне предиспозиције за развој туризма. Имају највише сачуваног народног градитељства, а смештена су у богатом и мотивски разноврсном пејзажу. У насеобинској структури доминирају „кованице“, а врло интересантне и атрактивне су и воденице „поточаре“.

Као врло значајан елемент атрактивности ових насеља је њихова еколошка вредност, што значајно повећава њихову туристичку вредност. Огромна вечина планинских села налазе се на површима или благим планинским странама. Изложена су дугом осунчавању и проветравању, па су угодна за оздрављење и одмор. Села и сеоски атара са свих страна су окружени шумама, које доприносе свежини ваздуха, погодне су за шетњу, сакупљање шумских плодова и евентуално лов. У непосредној близини кућа налазе се шљивици, извори или потоци са чистом и хладном планинском водом. Туристима из различитих крајева и великих градова овакве сеоске куће деловаће им скромно, са по једном или две собе, с неколико кревета, дугим столом и клупама поред њега, углавном без купатила, а понегде и без телевизора и телефона. Боравак ће им употпунити старинска, домаћа, здрава храна, са много изврских млечних производа и меса, одлична ракија, а пре свега гостопримство становништва. Туристи се могу укључити у лакше пољопривредне радове: плашћење сена, чување стоке, бербу шљива...

Међутим, туристи ипак траже основни комфор: купатила са топлом водом, удобне лежаје, беспрекорну хигијену, телефоне... Нажалост, мали број села у општини Медвеђа има овакве услове. Такође, пресудан фактор за развој туризма је и њихова депопулација и није ретка појава старачких или напуштених домаћинстава, а где нема људи, нема ни привреде, па ни туризма.

Туларе, Гајтан и Стубла су само једна од сеоских насеља у овом крају која имају природне потенцијале за развој туризма.

Туларе је за туризам врло занимљив. Налази се близу Сијаринске Бање, у средњем току Туларске реке, леве притоке Јабаланице, у проширењу горње Јабаланице. Удаљено је 63 км од Лесковца, а 24 км од Медвеђе.

Туларе

Туларе је рурално насеље разбијеног типа. Због знатне висине, положаја у котлини и заштићености од ветрова, има жупну климу. Његово је поднебље свеже, погодно за одмор и разне видове рекреације. Падавине су због надморске висине повећане, а лети су чести пљускови. Околина је шумовита (буква, храст, воћнаци).

Међутим највећа туристичка вредност Тулара су његови термоминерални извори. Туларске терме, које се одликују јаком минерализацијом, омогућују шире лечилишне индикације те и комбиновано лечење.

У Тулару треба изградити пункт за одмор и рекреацију, јер се оно одликује и субалпијским климатом. Тај пункт би био излетиште посетилаца из Сијаринске Бање, Лесковца, Приштине, Медвеђе и Лебана.

Гајтан је планинско сеоско насеље које је увучено између главног била Радана и његовог огранка Соколовог виса. Долина Гајтанске реке отвара читав атар према југу и југоистоку. По сужењима, проширењима и клисуром изнад Газдара, дугом око 4 км, представља један од живописнијих предела општине Медвеђа. У његовом планинском залеђу налазе се погодни скијашки терени, док су по околним шумама вредна ловишта. 1975.године изграђен је асфалтни пут готово до Гајтанских врата на Радану, односно до Аџинца.

Нарочито је зелен и питом горњи део долине – од Гајтанских врата до Црводика.

Гајтан

Стубла је северозападно од Медвеђе. До ње се стиже макадамским путем (12км) просеченим дуж долине Лепаштице. Атар насеља је заравњен, издужен око 2.5 км у правцу северозапад-југоисток и широк око 2 км, утонуо у окружењу букове шуме. Надморска висина села (540-780 м) погодује боравку људи свих узраста.

Стубла са Мискићима (заселак) је била готово расељена већ око 1960.године. Чим је просечен пут, доведена вода с извора, отпочео је повратак пензионера у ово село. Они се враћају током топлијих месеци, када и куће у селу заживе.

Етнографске туристичке вредности

Општина Медвеђа се истиче богатством и специфичностима етнографских туристичких вредности. Присуство оваквог материјалног и духовног богатства од најранијих времена до данас је последица разних цивилизација, култура, религија, на једној и сопственог културно-уметничког дара ових народа на другој страни.

Као етнографске вредности, са становишта туризма, посебну важност на овом простору имају ношња и обичаји. Народне ношње на овом простору су живописне и буде интересовање код домаћих и страних гостију. Иако су се временом мењале, а последњих деценија одумирале, ипак су се још у неким селима и домаћинствима код старијих особа задржале.

Народна ношња у Горњој Јабланици

Народни обичаји у овом крају још увек се одржавају и веома су разноврсни и интересантни. Нарочито се истичу народне песме и игре, обичаји прослављена крсног имена, вашари и свадбени церемонијали.

У будућем развоју сеоског туризма у општини Медвеђа, ове туристичке вредности би се требале учинити доступним туристима. Неке од народних песама, игара и народних обичаја могу представљати посебну атракцију, уз боље организовање сталних културно-уметничких приредби и манифестација, могле би да чине не само комплементарне туристичке вредности, већ и вредности туристичких кретања.

На развој сеоског туризма у општини Медвеђа значајан утицај могу имати и туристичке манифестације. Оне привлаче госте у одређеним временским терминима, често у току само једног дана, али са великим бројем посетилаца. Предност овог облика туризма је та што он не захтева инфраструктуру у смештају и објектима. Могу да се користе најразличитије амбијенталне природне, насељске, сеоске средине, па чак и сеоска дворишта за догађања. Како су туристичке манифестације вид презентације одређених туристичких дестинација и вид пропаганде за одређену туристичку понуду, оне су начин да се у места и регије, где се тек развија туристичка понуда, привуче што већи број посетилаца и прикажу им се специфичности тога краја.

Како општина Медвеђа спада у мање познате пределе по туристичкој понуди, њена презентација и афирмација на туристичком тржишту може се најбоље активирати туристичким манифестацијама.

„Косидба на Маровцу“ и „Дани фруле“ у Медвеђи су манифестације које имају за циљ да окупе локално становништво, а притом и посетиоце из других крајева Србије и на тај начин одрже традицију која се годинама у овом крају неговала

„Косидба на Маровцу“ одржава се сваке године прве недеље у јулу. Ова манифестација одржава се на Перовића ливадама, у Маровцу, најудаљенијем селу у општини Медвеђа, које се административно граничи са Косовом и Метохијом.

Косидба на Маровцу

Уз централно такмичење косача, одржавају се и пратећа надметања у надвлачењу конопца, гађању из ваздушне пушке, скоку у даљ, у бацању камена с рамена и сечењу балвана моторном тестером.

„Косидба на Маровцу“ је манифестација која има за циљ да се у Маровцу окупе људи, који без свог завичаја не могу. Они желе да покажу младима чари дружења, да схвате значај традиције.

Ову манифестацију организују завичајно удружење „Китка“, Општина Медвеђа и Туристичка организација општине Медвеђа.

„Дани фруле“ у Медвеђи је манифестација која се одржава у другој половини маја у Дому културе у Медвеђи. Организатори ове манифестације су Општина Медвеђа и Туристичка организација општине Медвеђа. У програму учествују друштва фрулаша сениори, млади фрулаши основне школе „Горња Јабланица“ из Медвеђе, КУД „Вез“ из Медвеђе и хармоникаши, гуслари и певачи из Медвеђе. Све ово домаћини чине да се у овој општини сачува традиција од заборава.

Дани фруле у Медвеђи

Демографске карактеристике сеоских насеља у општини Медвеђа

Према попису становништва из 2002.године у општини Медвеђа, на простору од 524 км², у 44 насеља живи 10.760 становника, по националној структури Срба 7.163 или 66.57 %, Црногораца 372 или 3.46 %, Албанаца 2.816 или 26.17 %, Рома 108 или 1%, а остало чине Бошњаци, Муслимани, Мађари..Просечна густина насељености је 20.52 становника по квадратном километру. Од укупне површине општине 54.1 % је шумско земљиште, док пољопривредно земљиште износи 45.9 %. На селу живи 7.382 становника, док у урбаном месту Медвеђа живи 3.378 становника.

Сеоска насеља у општини Медвеђа карактерише смањење броја становника и негативан природни прираштај, који је у знатном опадању и надјачали процес исељавања над процесом природног прираштаја.

У селима је у току осипање становништва. Последица таквог развоја је смањење броја радног и биолошки способног становништва на селу, што даље води ка старењу села, односно ка стварању старачких домаћинстава. У периоду 1991-2002.године сва ова насеља имају негативан или нулти природни прираштај.

Негативан демографски процес се лоше одражава на привредни развој насеља Медвеђе, самим тим и на развој туризма. За озбиљнији привредни развој овог подручја, па самим тим и за развој сеоског туризма у овој општини, потребан је свеобухватни развој руралних насеља, а посебно њихова ревитализација у погледу комуникација.

Могућности за развој сеоског туризма у општини Медвеђа

Овај облик туристичког промета може и треба да буде значајан фактор за иницирање бројнијег протока туриста и буде промотивно пропагандни фактор за упознавање мотивских вредности које поседује овај брдско-планински простор.

Брдска, а посебно планинска насеља у овој општини пружају могућности за развој врло интересантног туризма. Предности планинских сеоских насеља је у томе што се она налазе у живописним незагађеним пределима, где је мала густина насељености и где су домаћинства углавном разбијеног типа, што значи да располажу простором где се могу одвијати велики број туристичких активности. Ако се поред здраве хране, коју ова домаћинства могу да пруже, додају и предности бројних садржаја за рад, шетње, спорт, рекреацију, онда је атрактивност сеоске средине и домаћинства очигледна. Имајући у виду да је снабдевеност артиклима исхране у комерцијалним радњама слабија и да је мали број продавница у удаљеним селима, значајни су производи сеоских домаћинства за снабдевање туриста. То се одражава на могућности продаје сопствене производње сеоског домаћинства туристима, млека, јаја, меса, сира, поврћа, воћа...Тиме се обезбеђују додатни приходи сеоских домаћинства ових планинских крајева.

Повољна клима, планински ваздух и чиста вода, разноликост флоре и фауне, близина културно-историјских споменика су потенцијали ових сеоских насеља који могу бити знатни покретачи за развој туризма на селу.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Територија Горње Јабланице, са Медвеђом као јединим руралним центром ове општине, није изразито туристички простор. Међутим, овај простор располаже са једним бројем високо потенцијалних, природних туристичких вредности, који могу бити значајни за развој сеоског туризма у овој општини. Највећи део ове општине покривају еколошки чисти и здрави простори, који за развој сеоског туризма имају пресудни значај. Поред природних, овде је присутно и доста антропогенеих елемената који употпуњују туристичку слику овог краја.

Без обзира на постојеће потенцијале, Горња Јабланица у досадашњем развоју, није у довољној мери валоризовала ове могућности, па је самим тим и туристички промет недовољно развијен. Разлози за то су следећи:

- Недостатак правих и комплетних програма развоја туризма и инвестиционих улагања у туризму;
- Неразвијена материјална база туризма;
- Брдско-планински предели општине Медвеђа представљају изразита депопулациона жаришта, а где нема људи, нема ни туризма;
- Недостатак кадрова;
- Потпуно одсуство савремене (маркетинг) туристичке политике и пропагандно-информативне делатности.

Пропагандном акцијом уз примену средстава туристичке пропаганде: каталога, туристичких карата, плаката, проспеката, фотографија, филмова... ствара се објективна слика туристичке понуде.

Општина Медвеђа, због постојећих туристичких потенцијала, може постати један комплекс који има реалне изгледе да у будућности буде заокружен као јединствен туристички производ.

Кадрови се морају издвојити као изузетно значајан аспект будућег развоја.

